

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Литовченко Ірини Миколаївни
про дисертаційне дослідження
Дернової Майї Григорівни
«**Андрогогічна модель професійної підготовки фахівців**
у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу»,
подане на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

У прагненні сучасного світу до сталого розвитку як умови виживання людства на планеті особливу роль відіграє вища освіта, оскільки саме ця галузь, як зазначає ЮНЕСКО, охоплює широкі маси населення і має потужний потенціал впливу на людей. Залучення дорослих до сфери вищої освіти є пріоритетним завданням розвинених країн, яке реалізується за допомогою комплексної державної політики та на основі давніх традицій. У цьому контексті особливо актуальним є пошук новітніх стратегій та підходів до навчання й викладання, які сприяли б розширенню участі дорослих у вищій освіті. Одним із таких підходів, спрямованих на врахування особливостей та забезпечення потреб дорослого студента, є андрогогічний підхід, який лежить в основі професійної підготовки сучасних фахівців у країнах Європейського Союзу, чий досвід особливо цінний для України в процесі реформування вітчизняної вищої освіти.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України у межах комплексних досліджень «Теорія і практика особистісного і професійного розвитку дорослого населення» 2014–2016 pp. (РК № 0114U00316) та «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» 2017–2019 pp. (РК № 0117U001071).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, зазначимо такі, що мають вагоме значення для розвитку освіти в Україні: схарактеризовано

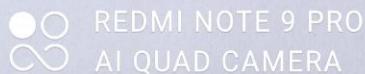

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

роль вищої освіти як складової європейської стратегії навчання впродовж життя; обґрунтовано методологічні засади професійної підготовки фахівців у європейських закладах вищої освіти; проаналізовано сучасні теорії навчання дорослих та визначено їх роль у професійній підготовці сучасних фахівців; розкрито організаційні та процесуальні засади професійної підготовки фахівців у вищій освіті країн Європейського Союзу; обґрунтовано складові андрагогічної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу; досліджено форми організації навчання у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу; виявлено конструктивні ідеї досвіду професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу та обґрунтовано можливості їх творчого використання для реформування вітчизняної системи вищої освіти; підготовлено науково-методичні рекомендації щодо вдосконалення професійної підготовки фахівців на андрагогічних засадах у вітчизняній системі вищої освіти.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Дисертація Майї Григорівни Дернової є комплексним дослідженням, більшість положень якого має наукову новизну, зокрема, особистий внесок дисерантки у предмет дослідження, полягає в тому, що: вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз андрагогічних зasad професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти європейських країн; з'ясовано роль європейської вищої освіти як складової стратегії навчання впродовж життя на загальноєвропейському і національному рівнях Великобританії, Італії, Нідерландів, ФРН і Франції; схарактеризовано методологічні засади професійної підготовки у європейських вишах; розкрито механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії в андрагогічній моделі професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу; виокремлено й схарактеризовано сучасні теорії самокерованого, трансформативного, емпіричного й контекстного навчання, розкрито психологічні особливості навчання дорослих та визначено їх роль у професійній підготовці сучасних фахівців; окреслено й досліджено організаційні та процесуальні засади навчання дорослих у європейських закладах вищої освіти; схарактеризовано складові андрагогічної моделі професійної підготовки майбутніх

фахівців у країнах Євросоюзу; досліжено особливості організаційних форм навчання дорослих у європейських ЗВО; виявлено конструктивні ідеї європейського досвіду на методологічному, теоретичному і практичному рівнях та обґрунтовано можливості їх творчого використання у процесі реформування вітчизняної системи вищої освіти.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані Майєю Григорівною Дернововою, є аргументованими й достовірними. У роботі переконливо обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання. Достовірність отриманих дослідницею результатів забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, використанням комплексу взаємопов'язаних наукових методів, широкою апробацією результатів та впровадженням їх у освітню практику закладів вищої освіти.

Дисерантка опрацювала широку джерельну базу (1066 найменувань, з них 731 – англійською, італійською, німецькою, французькою, голландською мовами), в тому числі: офіційні документи, аналітичні та статистичні матеріали, урядові постанови і програми з питань навчання протягом життя і освіти дорослих, матеріали вітчизняних та зарубіжних періодичних видань, тощо. Це дало їй можливість досить комплексно висвітлити різні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема, визначити методологічну базу дослідження, обґрунтувати теоретичні засади навчання дорослих, визначити організаційні та процесуальні засади навчання дорослих у європейських ЗВО, виявити перспективи розвитку системи професійної підготовки фахівців в Україні.

Результати дослідження є достатньо апробовані на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів та висвітлені в наукових публікаціях здобувачки. Не викликає сумнівів належний науковий рівень дисертації, що підтверджує володіння нею теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку.

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

5. Значення отриманих автором результатів для науки й практики

Дисертаційна праця Майї Григорівни Дернової містить нові, раніше не захищенні наукові положення та обґрунтовані результати, які розв'язують актуальну наукову проблему. Положення, результати й висновки роботи доцільно використовувати в теоретичних та експериментальних дослідженнях з андрагогіки, порівняльної педагогіки, під час розроблення концептуальних і нормативних документів з питань професійної підготовки фахівців у ЗВО з метою оновлення наявних навчальних курсів з педагогіки, компаративістики, укладання програм спецкурсів з проблем вищої освіти та освіти дорослих, організації навчання у закладах післядипломної освіти, на курсах підвищення кваліфікації педагогів вищої школи, а також для розроблення нормативно-правового та науково-методичного забезпечення освіти дорослих в Україні.

Особлива цінність роботи полягає в її прогностичному потенціалі, зумовленому можливістю здійснення на її основі подальших наукових пошуків у галузі педагогіки.

6. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертації, яка складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, шістьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел та додатків, є чіткою, логічною, науково-обґрунтованою та відповідає визначенім завданням.

Аналіз дисертаційного дослідження Майї Григорівни Дернової показує, що воно є самостійним і науково виваженим, має наукову новизну й теоретичне та практичне значення.

У першому розділі здобувачка здійснює ґрунтовний бібліографічний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у європейських країнах, який свідчить, що система професійної освіти в Європі зазнає постійних змін і трансформацій, зумовлених викликами інформаційного суспільства. Дисерантка показує, що важливою новою формою організації освіти стає відкрита освіта, яка дає можливість людині отримати професійну підготовку в умовах переходу цивілізації до інформаційної стадії розвитку. Аналізуючи шляхи реалізації концепції освіти протягом життя в досліджуваних країнах, дослідниця звертає увагу на різні

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

реалії, в яких це відбувається, і на основі цього робить висновок, що така відмінність умов сприяє розширенню й поглибленню навчання протягом життя на національному рівні в різних країнах Євросоюзу. Узагальнюючи сучасний стан професійної підготовки фахівців у європейських країнах, авторка виокремлює три її сучасні моделі: унітарну, бінарну та змішану, кожна з яких є характерною для певних європейських країн.

Другий розділ присвячений методологічній базі дослідження, і в ньому Майя Григорівна характеризує понятійні поля сфери андрагогічного знання та сфери професійної підготовки фахівців. Зазначимо, що глибокий і вдумливий аналіз значної кількості літературних джерел дав їй змогу чітко визначити межі понятійного апарату дослідження, запобігти неоднозначному тлумаченню термінів, знайти адекватні відповідники іншомовних понять у рідній мові, систематизувати й охарактеризувати зв'язки між основними поняттями й категоріями, що, в свою чергу, сприяло розкриттю нею сутності досліджуваної проблеми, отриманню достовірних результатів.

Важливо, що дослідниця приділила значну увагу ролі педагога-андрагога у навчанні дорослих, видам його взаємодії з дорослим учнем, методам і формам навчання, які він використовує залежно від рівня автономії дорослого студента. Особливо вдалим вважаємо графічне узагальнення результатів наукового пошуку в таблицях (напр., табл. 2.2.) та рисунках (напр., рис. 2.3).

У третьому розділі дисертантка здійснює грунтовний аналіз теоретичних зasad навчання дорослих, зосереджуючи особливу увагу на андрагогічній моделі М. Ноулза, теоріях самокерованого, трансформативного, емпіричного і контекстного навчання, та переконливо обґрунтуючи їх роль та внесок у загальну сукупність андрагогічного знання про навчання дорослих.

Вважаємо цілком логічним і вправданим в контексті зазначеного розділу те, що аналізу кожної характерної риси дорослого учня дослідниця присвячує окремий підрозділ тексту, адже, як зазначають провідні науковці в галузі андрагогіки (напр., М. Ноулз, Ш. Меріам та ін.), саме особливості дорослого учня є тим чинником, який зумовлює відмінності навчання дорослих від навчання дітей.

У четвертому розділі Майя Григорівна аналізує організаційні та процесуальні засади навчання дорослих у європейських ЗВО. Цілком доречно вона аналізує особливості загальноєвропейської політики та національних ініціатив щодо фінансових та інформаційних інструментів стимулювання навчання дорослих, розширення їхньої участі у вищій освіті задля підвищення рівня працевлаштування, конкурентоспроможності та сталого економічного розвитку.

Важливим внеском її роботи вважаємо дослідження інструментів альтернативного доступу дорослих до вищої освіти, яке вона здійснює на основі вивчення європейських законодавчих, довідкових та науково-педагогічних джерел і практики європейських ЗВО досліджуваних країн.

Особливо актуальним видається висвітлення авторкою досвіду країн ЄС із визнання результатів неформального й інформального навчання дорослих, зокрема процедур сертифікації та валідації.

Окреме місце в роботі відведено аналізу особливостей використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання дорослих, їх видам та ролі у забезпеченні можливостей використання освіти як відкритої системи з широким доступом до наукової інформації, консультативної допомоги та неперервного підвищення кваліфікації дорослої людини протягом усього життя.

У п'ятому розділі подано авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО, яка, на наш погляд, вдало поєднує два взаємопов'язаних блоки: блок андрагогічних зasad та блок освітнього процесу (рисунок 5.1). Досліджуючи освітній процес, дисерантка виокремлює три організаційні форми навчання: дистанційну, змішану і дуальну, кожній з яких притаманні певні форми, методи й засоби навчання.

На особливу увагу заслуговує ретельний аналіз відкритого університету як поширеної моделі дистанційної освіти в країнах ЄС, аналіз моделей змішаного навчання та їхнє графічне узагальнення на рисунках 5.3, 5.4, 5.5, аналіз моделей організації дуального навчання, які функціонують у ЗВО країн Європейського Союзу.

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

У шостому розділі авторка узагальнює результати аналізу сучасного стану професійної підготовки фахівців у вітчизняних ЗВО. Привертає увагу висвітлення передового досвіду таких провідних вітчизняних університетів, як Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний університет «Львівська політехніка» та ін. Вагомим внеском є узагальнення авторкою конструктивних ідей європейського досвіду професійної підготовки фахівців у ЗВО та обґрунтування науково-методичних рекомендацій і пропозицій щодо оптимізації освітнього процесу у вітчизняній системі вищої освіти на андрагогічних засадах.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому високо оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційної праці, висловимо деякі зауваження до змісту та побажання дискусійного характеру:

1. У своїй роботі дисерантка здійснює аналіз андрагогічних засад професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти п'яти країн Європейського Союзу: Великобританії, Італії, Нідерландів, Федеративної республіки Німеччини, Франції. На нашу думку, в роботі варто було б приділити більше уваги порівняльному аналізу та виявленню спільних і відмінних рис у реалізації андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у цих країнах.

2. У першому розділі дисертації здійснено цікавий бібліографічний аналіз, проаналізовано велику кількість праць дослідників європейських країн і законодавчих актів, які регулюють розвиток стратегії навчання протягом життя, вищої освіти, освіти дорослих у досліджуваних країнах. На нашу думку, цей аналіз набув би більшої аргументованості, довершеності й логічності за умови виокремлення критеріїв аналізу: хронологічних, регіональних або проблемних, оскільки у поданому автором варіанті він виглядає дещо розпорашеним і безсистемним.

3. Дисерантка приділяє значну увагу ролі викладача як фасилітатора, зокрема, присвячує окремий підрозділ (п. 4.4) міжсуб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу. У цьому контексті, на нашу думку, доцільно було б висвітлити

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

європейський досвід андрагогічної підготовки викладачів для системи професійної підготовки в країнах ЄС, який є особливо актуальним для України.

4. Аналізуючи принципи, на яких базується відкрита освіта, дисертантка лише побічно згадує практику соціального партнерства. Вважаємо, що в роботі варто було б ширше розкрити роль соціального партнерства та шляхи його реалізації в андрагогічній моделі професійної підготовки в країнах Європейського Союзу.

5. Виконаний дисертанткою аналіз форм організації навчання в закладах вищої освіти країн Європейського Союзу (підрозділи 5.2, 5.3, 5.4) дав можливість визначити їхні особливості та виокремити методи й засоби навчання дорослих в андрагогічній моделі професійної підготовки фахівців у європейських закладах вищої освіти. Проте, на нашу думку, бажано було би приділити більше уваги реалізації андрагогічних зasad у досліджуваних формах і методах професійної підготовки.

Проте висловлені зауваження й побажання не знижують загальної високої оцінки наукового рівня дисертаційної праці.

8. Повнота викладення результатів в опублікованих працях

Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 50 публікаціях (із них 43 – одноосібні), з-поміж яких: 2 монографії (з них – 1 одноосібна); 1 посібник; 24 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 22 публікації у збірниках наукових праць та матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

9. Відсутність (наявність) порушень академічної добросусідності

Аналіз дисертації та наукових публікацій Майї Григорівни Дернової, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, не дає підстав припускати, що в них мають місце порушення академічної добросусідності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація). Зокрема, в разі використання ідей, тверджень, відомостей із зовнішніх джерел інформації, в роботі завжди є на них посилання, що відповідає нормам законодавства про авторське право й суміжні права.

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

10. Висновок

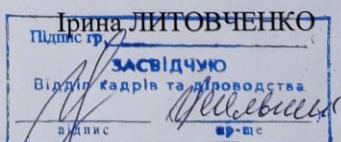
Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Дернової Майї Григорівни «Андрографічна модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу» є завершеною, самостійною науковою працею, що має соціально-економічне значення та слугує вагомим внеском у розвиток актуального напряму вітчизняної педагогічної науки та практики.

З огляду на актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їхнє практичне значення, дисертація Дернової Майї Григорівни «Андрографічна модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, згідно з постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови
технічного спрямування № 2
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Підпис Ірини Литовченко засвідчує,
учений секретар
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Валерія ХОЛЯВКО

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA